

KULTURA
ARTEA
ZIENTZIA
IKUSKIZUNAK

KULTURA

RAMON SAIZARBITORIA

BIHAR FASZISMOA

Orwellek presentea eta, presentearen bidez etorkizuna ez ezik, iragana ere kontrolatzen duen autoritarismoaren salaketa egin zuen. 1984 prebisiblea zen jada 1948an pertsona inteligente batentzat, etorkizuna hala izaten bait da. Goizero egunkarietan azaltzen diren horiek engaina gaitzakete —ahallegintzen dira behintzat— orainaz eta iraganaz, baina ezinezkoa zaie etorkizuna beren gustoko kolorez pintatzea. Guztiok dakiguna da, etorkizuna beti latza.

Ez dago utopiarentzat lekurik jada. Egunkari batetik ETA desagertu ondorengo etorkizuna imajina dezala eskatu diotenean, Jon Juaristik zera esan du: “Bihar faszismoa”. Ez zaio arrazoirik falta ziur asko. Askok, adierazten ausartu ez arren,

berak bezala pentsatzen duela erantsi du, eta horretan ere, ziur asko, arrazoia du.

Literaturaren soziologia distopia edo utopia negatiboaz ari da. Dirudenez, aurrerabidearen arazoak fedea galdu dugu eta, bestalde, iragana orainaren neurrira eraikitzen denez, gizateria, hain zuzen ere, gizatasunaren adierazgarrietako bat den memoria kolektiboaz desjabeturik geratzen da.

Anomia esaten diote geure desmemoria ilun horren barne-amildegietan galtzeari. Atzoko kondukta-ereduak galduta, biharkoak sustraitu gabe, nora ezean ibiltze zoro honi.

Ez dakit berandu ez ote gabiltzan, ordea, J.J. eta biok, lebita beltza jantzi eta Eibarko apaiz laikoaren zeregina suspertuz, *civic gospel* berri baten mezua predikatzen hasteko, instalatu bait zaigu gure literaturan ere, Xabier Mendigurenen eskutik —nork pentsatuko zuen mutil honen itxura atsegina ikusirik— pizti zikin amoral desgraziatu anomikoaren espeziea, eta Joxean Muñoz —*Begien bizkar*— bezalako hitz ederreko gizon ezirik sobrebizitzen bada, indiferentziaren zepata zorrotza gordetzen du gabardinarenean tolesturan. □

OKINDEGIKO ILARAK

Soziologiak ez du gauza handirik balio inkesta azterketa-t resna bakartzat darabilenetik. Are gutxiago estatistika konputerizatuaren emaitzaz inkesta-lana teknifikatu eta erraztu ondoren. Erru estatistikoak kezkatzen ditu soziologoak, baina, “ez muestreokoak” deiturikoez apenas dira arduratzen. Hala ere, irakatsi egin digute edozein astakeria, demagun $p > 0.0001$ ageri duela oinean, egia absolutua balitz bezala onartzen.

Soziologoak ez dira jada, Comtek “soziologia” hitza asmatu aurretik bezala, beren leihoetatik gizarteari begira jartzen. Gure garaiko beste hetxizero horiek bezala, medikuek ari naiz noski, izen-abizenak hartu eta, aurpegira begiratzeko astirik hartu gabe, ekografia bat egiteko agintzen dizute, inkesta bat alegia, eta inkestak, erru estatistiko gehiegirik gabe eta konfiantza maila handiz —gastatu nahi duzun dirutzaren ara-

bera—, jendea demokraziaren eta euskararen alde dagoela jakinerazten dizu.

Ez dakit nik ez ote den hobe Goffmanen mikrosoziologia hori —*Relations in Public-Microstudies of the Public Order*—, egunerokotasuna zeinuen bidez aztertzen duena —zeinu batek mila hitzek baino balio gehiago du—, gure harreman alienatuen berri emateko. Gizarte baten esku izerditsuak burura eramateko tik urduria adierazgarriagoa bait da inkesta/ekografiekin haren egoerari buruz erakutsi dezaketena baino.

Aireportuetako ilarak Hochschildek —*The Managed Hearth*— bezala aztertu ez baditut ere, badakit zertxobait nik igande goizetako okindegiko ilarez. Garai batean lasaiak izaten zirenen, igandeetan ez bait zegoen presarik. Eguraldiaz hitz egiten zen, onaz edo txarraz, zer fortunatzen zen, gizonezkoek egunkariak irakurtzen zituzten eta bizarra moztu ondorengo lozio-usain, egia esan, aski kargantea hedatzen zuten.

Egun, nere okindegian behintzat, lau ilara osatzen dira eta ilara bakoitzeko jendeak ondoko besteak behatzen ditu ea azkarrago ote doazen neurtuz eta, artean ere, aldatzea komeni ote zaion baloratuz. Norbaitek eskakizun arrunt bat egin ordeztu aparteko zerbaitei eskatzen duenean —neurri desberdineko ogiak, kroasanak edo madalenak, adibidez— abiadura ohizkoa baretuz, orduan, ilara bihurritu egiten da denak ikusi nahi bait dute, lepoa luzatuz, nor den denbora galtzearen erruduna. Inork ez du hitzik esaten. Saltzaileen ahotsa baino ez da entzuten “hurrena, zer nahi duzu? x pezeta”, “hurrena, zer nahi duzu? x pezeta” automatikoki kantatzen.

Ez zait zaila egiten, oraingoan, amona xahar baten txanponak bereizteko eragozpenaren eraginez luzatu eta bihurritu egin den ilarako kideok zer egiteko gauza ginatekeen imajinatzea, etxean haurrak aste beteko gosez eta ogia bukatu egin dela esango baligute.

Lasaitu nahian, gogoeta hori imajinazio bero eta mente neurotizatu bati dagokiola esaten diot neure buruari, baina ondoko lerroan, itxuraz guda Intxarkundian egina izandako gizon oraindik mardul batek, hain zuzen ere, “lasai, lasai kristauok” esaten du ahots sakonez dendarien “nor da hurrena x pezeta” leloaren eta bezeroen isiltasun urduriaren gainetik.

Gizonak Goffman irakurri ote duen galdetzen diot orain neure buruari etxera abiatzeko lasterka bizian, euria egin behar bait du. Bidean, manifestaldien buruetan aizkora eta sugea eraman ohi dituen itxura atsegineko andre a rekin gurutzatzen naiz. Nere amak udaran erabili ohi zituen bezalako pikezko soineko hutsez doa jantzia, dudarik gabe momentu batetik bestera euria egin behar badu ere.

Uste bezala, zaparrada hasten da. Nere eskuinaldeko faxadetara arrimatzen naiz balkoi azpietako aterperik zokoenaren bila beti. Aurrez datozenak, ordea, babes berdinarenean bila, hamabost zentimetroko labanak erakutsiko balizkidate bezala, baina oharkabeko zeinuz, mugimendu lehorrez espaloi erdira ateratzera behartzen naute. Behin eta berriz.

Niganantz datorren gazte, itxuraz arrunt, bat dakusat orain eta, nire eskuina gordetzeko eskubideari eustea erabakiz, seko eta firme geratu naiz nere ogia eta madalenak hormaren kontra babestuz. Bera ere geratu egin da, ordea, lotsagabeki aurpegira begiratzen didalarik. Bion bihotzen taupadak entzuten ditut zaldika eta horrela iraun dugu bata bestearen aurrean amaigabea iruditu zaidan denbora luzean. Lehia zentzugabea da erabat, noski, baina ez dakit duintasunik galdu gabe nola etsi eta horretan egon naiz burua harmaila beltz bat ia ukitzera, makurturik, irteera bilatu nahian, hain zuzen ere, neure etxeko sarrerakoa dela konturatuz, atarian sartu naizen arte.

Irribarre leuneko andre zuriz jantzia ere, ez galdetu nola iritsi den, hor dago. Igogailuaren atean ikusten dut ea berarekin igo behar dudan galdezka. Nahiago dudala oinez esan eta eskaileretan gora abiatu naiz madalenak bidean galduz joanez, Gora/ETA/Militarraren erritmoak martxa on bat eramaten lagundu didalarik.□

BUESAREN ARRAZOIAK

Nik ere Buesak esandakoaz aipamenean bat egin beharko nukeela iruditzen zait, zergatik oso ondo ez dakidalarik ere, ongi

bait dago Mari Karmen Garmendiak erantzun diona —gaztetan Mari Karmen Garmendiak zentzu on gehiegi eta guzti zuela iruditzen zitzaidan baina oraingo zereginean dena da gutxi— haren iritzi errespetagarri baina, kasu honetan, ez oso zuzena ren gainetik legea dagoela, alegia, eta Buesa bera dela herri-tar guztien artean legea betetzeko obligaziorik handiena duenaren hurrengoa.

Buesak egin duena ez dago ondo, lehendakariordea denez, kasu horretan begiramen handiagoa erakutsi behar bait luke hizkuntza ofizialkidearekiko.

Baina gauza bat da bere pentsamolde hori azaldu duelako haserretzea eta beste bat, arras diferentea, ez adierazpenaz, bai-zik eta pentsamendu beraz harritzea. Azken horixe bait da, ene uste apalean, egun hauetan Buesaren kontra —eta ustez euskararen alde— aritu diren gehienek erakutsi dutena. Bandersek —don Luisek— bezala, estatistiketan gehiegi sinesten dutelako behar bada.

Zer inkestek dioten bezala “haurrek euskara ikas dezatela nahitaezkoa izan behar duela” esakundearen aurrean herri-tarren %79a ados balego Buesak ez bait luke bere pentsa-mendu, kasu horretan bitxia, arraroa alegia, azalduko, eta, are gehiago, ez litzateke, neurri batean behintzat, botoen inda-rraz, dagoen lekuan egongo.

Esan du Lourdes Oñederrak —enmarkatu egin dut *El Mundo*-n ateratzen zioten erretratoa— “*Hay reticencias más o menos pasivas y auténticos rechazos a la euskaldunización por parte de profesores y alumnos. En realidad esta situación es el reflejo de lo que está pasando en la calle y en Vitoria... .. creo que se ha perdido la pasión del principio. En la sociedad se han abierto una serie de argumentos que influyen en los alumnos*”, etab., etab.

Badakigu, gazteek euskara gutxi edo gehiago badakitela-rik ere —gehiengoa B edo D eruedetan ikasiak direnez— ez dutela apenas erabiltzen eta, kantatu behintzat, nahiago dutela ingelesez egitea. Egia da, bestalde, ez dela Axularrena, era-biltzen dutenean, erabiltzen dutena.

Auskalo inkestek zer dioten, baina okindegian entzuten dudanagatik dakit nik. Aitorrek adibidez, momentu honetan bere amaren gona ertzetik tiraka ari den mutikoak, —ama quierrona flauta— ez dakit nola bete dezakeen irakurtzen eta idazten ikasteko eskakizun minimoa, haren ahalegina —umea-ri: Aitor euskaraz; albokoari: me tiene harta, te juro—, agian, uste baino estimagarriagoa bada ere.

— Nahi det una flauta.

Ez dira hobeto, eta ezta erraztasun haundiagoz ere, espre-satzen ETBko mahainguruetan azaldu ohi diren katedratiko, pianista, deportista, politiko, euskaltzain eta ekologista asko, euskaraz ari direnean noski, normalean gazteleraz iharduten bait du hemen jendeak: gazteleraz egin izan ditu ETAk komu-nikatuak, gazteleraz interrogatzen ditu Ertzaintzak ETAkideak, eta auzitegietan itzultzailea eskatzen dutenak ez dira ari bere n buruak errazago defenditzearren, euskara erantzun gisa era-biltzeak duen balio sinbolikoagatik baizik. □

NEW YORK MANHATTAN GABE

Berez, gehienetan motibo gehigarriren bat izan ohi da komu-nikatze arruntaren gainetik edo azpitik euskara erabiltzen dugunean. Nik neuk, adibidez, badakit ogisaltzaileak denda barrenetik madalena egin berriak ematen badizkit —ilara bihu-rritu eta kea dariola jarri ohi da— ahal dudan modu atsegi-nenean eta, batez ere, euskaraz eskatzen dizkiodalako dela.

Deia eta libra erdiko barra besapean daramatzan gizon antejodun horrek nerekin komunikatu ahal izateko ez dit hitz egiten. Urteak dira elkar ezagutzen dugula. *Agur, agur Ramon* esaten dit bizkarrean maitekor jotzen naularik besoak luze mantenduz, ordea, *agur, agur Ramon* urrun mantendu nahi banindu bezala esaten dit, ziur aski eguraldi txarra datorrela esateko zailtasuna duelako —denbora txarra egingo mmmm un lio agur agur Ramon—, eta euskalzaletzat naukanez, nahiago du “euskarazko” komunikatze intentsoari eutsi, erretorikaren

mesedetan, badirudi Galiziatik euria datorrela esateko, gaztelera erabili baino.

Guztiok izango ditugula pentsatzen dut estilo honetako esperientzia irigarriak batzuk, tristeak asko, eta mereziko luke zehazki zirkustantzia bakoitza aztertzea Hizkuntz Politikakoek atera ditzaketen ondorioez gainera geure kondukta-kodigo pertsonalak ahalik eta modu arrazonagarrienean defini ditzagun: noiz transigitu, non exigitu, nola irakatsi, zenbat barkatu.

Edozein modutan gabeziak ezkutatzea ez da komeni, ez bait da falta erreparatu eta gaizki interpreta ditzakeenik. Dударik gabe ataka larrian aurkitzen da euskara, arrazoi ekonomiko, politiko eta sozialen eraginez, noski, baina konbentziturik nago, eta barkatuko al dit irakurle ilustratuak ausardia, erabat bigarren mailan izan arren, hizkuntzaren faktore intrintsekoek ere badutela parte.

Alferrik da ukatzeko hitz jolasak diruditen argudioei bueltak ematea Xabier Kintanak, argitasunez, mutil argia bait da Kintana, sarritan egin ohi duen bezala. Azkena: euskara gaztelera eta frantsesetik oso desberdina delako gertatzen bada ikasten zaila, nola demontre ikasten dugu hain erraz euskaldunok frantsesa edo gaztelera? Ez dakit nik argudio horri teknikoki sofisma esaten ez ote zaion, baina edozein modutan ez dut uste inor euskara ikastera animatzeko haina eman dezakeenik.

Gure aberrikide erdaldunak zerbaitetaz konbentzitu beharrean bagaude, euskararen dimentsio politiko eta kulturalaz da. Hizkuntza bat baino gehiago dela esan behar zaie, gure nazio-eraikuntzarako gakoa ez bada, euskarri garrantzitsuenetakoa da. Ea modu onean insistituz sinesten diguten.

Dena den gauza bat dago argi beste Juaristik, Felipek, esaten duen bezala, euskararik gabe ere Euskalerrriak Euskalerrria izaten jarraituko lukeela, baina hori bai, pobreago eta antzuago. Felipe Juaristiri belarriak moztuko balizkiote bezala, Felipe bai, baina belarrimotza. □